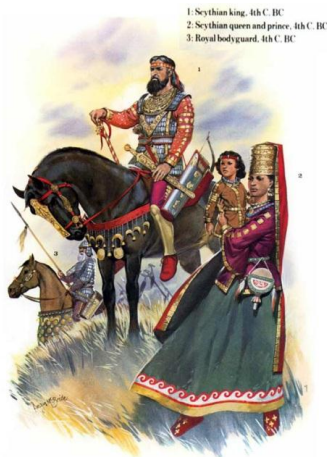

Відділ культури та туризму
Краматорська ЦСПБ
Бібліотека-філія № 2 ім. В.Маяковського

1. Scythian king, 4th C. BC
2. Scythian queen and prince, 4th C. BC
3. Royal bodyguard, 4th C. BC

G

Легендами ослівана земля

Бібліографічний покажчик

Краматорськ, 2010

Укладач:

Кузьменко А.М.

Редактор:

Мельник Л.М.

Передмова

Є у світі країни та регіони, чий фольклор, історична спадщина стали часткою всесвітньої культури. Це Ірландія, Скандинавія, Греція, Індія. Скажімо, з Ірландії до нас «прикочували» ельфи, тролі, гноми. Скандинавії ми зобов'язані старшої та молодшій Еддами, валькіріями. Греція та Індія – країни міфів та легенд, які вивчають одразу по двом шкільним предметам: історії та літературі. І за незнання того, скільки подвигів здійснив Геракл, учні отримують погані відмітки.

Отак ми знайомимось з культурою інших країн та народів. В той же час, культуру нашого краю не вивчають взагалі, на жаль. Мається на увазі не сучасна культура, а культура нашого минулого.

Мало хто сьогодні знає, що «Добрий Шубін» - це не тільки марка пива, але і цілий пласт легенд про цього міфічного персонажа.

Окрім шахтарських легенд в селах Донбасу розвивався і свій особистий фольклор. Ще в середині 19-го століття етнографами були записані розповіді про козака Саура, про розбійника Карачуна, про ватажка розбійників Савву. Адже ці розповіді записували достатньо відомі люди, наприклад історик Михайло Драгоманов.

Існує в нашій місцевості і свій цикл топонімічних легенд, зв'язаних з Кам'яною Могилою, Святогір'ям,

Савур-могилою та ін. Але про це не пишуть у підручниках з історії.

Тому мета цього покажчика: ознайомити школярів, студентів і просто зацікавлених людей з легендами та переказами про рідний край.

Покажчик *«Легендами оспівана земля»* включає три розділи:

- 1. Історичні легенди.**
- 2. Топонімічні легенди.**
- 3. Шахтарські легенди.**

Чарівна донецька земля. Земля близька кожному, хто хоч раз побачив безмежне привілля степу, де, здається, мешкають лише легкий, теплий вітерець та високе сонце, вдихнув чистого, п'яного, настоящего на чебреці повітря, почув пісню чарівного жайворонка. Земля, оспівана в легендах.

Вітри героїчної історії проносились над нашою землею і назавжди залишилися в степових могилах, німих свідках історії. Багато поетичних та прозаїчних рядків присвятили митці нашому краю. Але жодний з них не може порівнятися глибиною і чарівністю з однією написаною книгою – великою книгою народної пам'яті – книгою переказів та легенд.

Легенда – оповитий фантастикою, казковістю народний переказ про життя якоїсь особи або надзвичайної події. Слово «легенда» означає «книжка». Спочатку так називались пояснювальні написи на пам'ятниках та брамах. Пізніше легендами стали називатись твори на біблійно-релігійні теми. А вже звідси термін перейшов на народні оповідання.

Авторами легенд міг бути хто завгодно: чи то святі люди, чи то прості смертні, любитель давнини, скажімо, місцевий пан, землевласник. Легенди народжувались, підхоплювались і передавались з покоління в покоління. Наша мета – зберегти їх для нащадків.

1. Історичні легенди

Унікальною геологічною пам'яткою природи, аналогів якої немає не лише в Україні, а й у Європі, є *Дружківські какам'янілі дерева*. Розташована в Костянтинівському районі, у селищі міського типу Олексієво-Дружківка. Саме тут знаходяться унікальні скам'янілі дерева *араукарії*. Їх вік – близько 300 мільйонів років! Про походження цього кам'яного лісу існують декілька легенд.

Легенди про кам'яний ліс

Одна из богинь – покровительница лесов – долго странствовала в богатом на дичь лесу. Притомилась, да и есть ей захотелось. Видит, зайчонок притаился за кустом. Она взмахнула своей волшебной палочкой и сразила серого, собралась зажарить его. Ненароком глянула вверх, а там верхушки деревьев взялись огнем. Оказывается, им жаль стало бедолагу зайца, и они взбунтовались: ветки на макушках от жаркого гнева сами по себе загорелись. Рассвирепела богиня. И чтоб деревья никогда больше не могли загораться, навечно превратила их в каменные.

Давным-давно шел по густому лесу молодой охотник. За плечами у него, как положено, висел колчан со стрелами, у пояса красовался массивный охотничий нож. Увидел охотник добычу, натянул

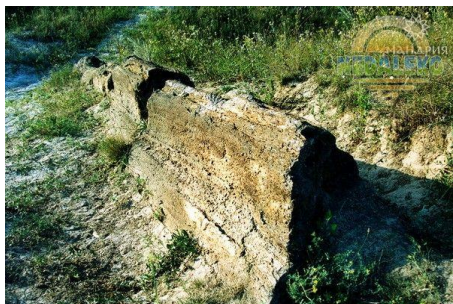
тетиву лука, - но вдруг из лесной чащи вышла девица-красавица с русой косой...

Полюбил охотник девицу с первого взгляда, предложил красавице стать его женой. И ответила девушка: она бы, мол, и рада, но над собой не вольна: служит жестокой владычице здешних лесов. Не позволено рабыне любить...

Стали встречаться они тайно...Но однажды из чащи выехала верхом на огромной волчице женщина в роскошной одежде, с золотым гребнем в волосах. Это и была госпожа леса. Хотела она наказать дерзких влюбленных, но залюбовалась статным юношей, предложила ему свою любовь...

Когда же охотник ответил отказом и еще крепче прижал к себе юную рабыню, - женщина напустила на них ливень с ураганом. Влюбленные долго бежали, пытаясь спастись от стихии, - но тут случилось новое бедствие: мох под ногами окаменел, каменными стали каждый лист и хвоинка...

Что дальше стало с охотником и его невестой, легенда умалчивает. Но окаменелые деревья так и стоят с тех пор там, где много веков назад разгневалась лесная хозяйка...

Як вважає Г.Куромія, японський історик, який займається історією України взагалі та Донбасу зокрема, «на Донбасі віддавна побутує легенда, згідно з якою цей край почали заселяти втікачі Римської імперії, бо на них у цих диких, малообжитих і неспокійних місцях не поширювалась влада закону. І навіть коли людині виносили смертний вирок, Донбас дарував їй життя». В цьому багато правди. У Донбасі віддавна сусідували воля й сваволя, великі багатства й глибокі злидні, честь і безчестя. Те, що в іншому місці було очевидним, на Донбасі переставало діяти, а те, що було саме собою зрозумілим у Донбаському степу, в інших регіонах здавалося диким і незбагненим.

Легенди про походження скіфів

Коли Геракл гнав Геріонових коней, він прибув до землі, яку згодом назвуть скіфською. Втоmlений довгим і важким переходом, герой одягнув на себе лев'ячу шкіру, загорнувся в неї й задрімав. А тим часом його коні, запряжені в колісницю, за задумом божим зникли.

Прокинувся Геракл і пішов шукати коней. Йшов, йшов та й натрапив на печеру. У тій печері жила напівдівка, напівзмія. Побачивши її, герой хоч і здивувався, та все ж запитав, чи не бачила вона коней. Напівдівка відповіла, що коні у неї, та віддасть вона їх Гераклу, якщо він погодиться жити з нею. Погодився Геракл, а володарка печери все не

відпускає його, затримує. Нарешті повернула вона коней та й каже Гераклу, що зачала від нього трьох синів.

«Коли сини виростуть, що з ними робити, залишити тут, бо цією землею я сама володію, чи відіслати до тебе?», - запитує. У відповідь Геракл передав їй лук і пояс, порадивши залишити у своїй землі того, хто натягне цей лук і підперезеться поясом.

Коли народилися сини, мати назвала їх Агатірсом, Гелоном і Скіфом. А як вони виростили, згадала про пораду Геракла.

Агатірс і Гелон не змогли виконати завдання, тож їх прогнали геть, а наймолодший, Скіф, і лук натягнув, і поясом Геракловим підперезався. Тож залишився на землі, яку й назвали Скіфією, а від нього, Гераклового сина, й пішов народ скіфи.

** * * * **

У богини Борисфены была дочка-красавица Хора. Отцом Хоры был бог огня – Зевс, а мужем – Великий Тор или Торгитай. Он был прародителем скифов.

Однажды Торгитай собрал своих сыновей: Арпоксая, Никопсая и Колоксая на высоких Торских горах и сказал:

- Один из вас станет предводителем нового народа, но кто именно из вас – смотрите на небо.

И упали перед сыновьями Торгитая с неба четыре золотых предмета: секира, чара, плуг и ярмо.

Приблизился старший сын Арпоксай, и предметы разгорелись еще ярче – не смог он их взять. Приблизился средний сын Никопсай – произошло тоже самое. И только когда пришел черед меньшего сына, то золото погасло, и Колоксай стал владеть им и народом, населявшим Торские высоты.

Символами власти Колоксай стали: секира – символ защиты от военных нападений, ярмо – символ развития животноводства, плуг – символ развития земледелия, чара – символ культа и веры.

От Колоксай и пошло новое племя людей – торпсай, в историю вошли как скифы-пахари. И место их проживания называлось Древняя Тория.

Скифский вождь

Легенди про войовниче плем'я амазонок

Легенди про амазонок, що володарювали степами на берегах Меотиди, або ж Азовського моря, одні з найдавніших, у яких вперше згадується Північне Приазов'я. Склалися ці легенди ще в до грецькі часи, розповідаючи про прекрасних та войовничих жінок з епохи матриархату, коли главою сім'ї була жінка.

Дивовижне плем'я амазонок вело свій рід від самого Арея, грізного бога війни. Тож були вони сильними, сміливими й непереможними захисницями своєї землі. Амазонки були завжди готовими до бою й вправно володіли зброєю, а ще швидко їздили на конях. Із шкури звірів володарки степів виготовляли плащі, шлеми і пояси. Із Скіфії військо жінок-вершниць вирушало в походи до Малої Азії, де, як розповідає легенда, завоювало міста Ефес та Смірну.

За одними переказами, амазонки жили окремо від чоловіків і для збереження роду вступали у шлюб з чоловіками із сусідніх племен, яких потім відпускали додому. Новонароджених хлопчиків вони повертали батькам, а з дівчаток виховували воїнів. За іншими, амазонки нарівні з чоловіками свого племені займалися військовою справою та згодом так оволоділи військовим мистецтвом, що стали непереможними, чоловікам же залишилося прясти шерсть та займатися іншою домашньою роботою.

Колись давним-давно, кажуть, років дві, а може, три тисячі тому, жили войовничі жінки-амазонки. Невимовне страхіття несли вони на ті землі, куди робили набіги на своїх вітробуйних конях. Ніхто не міг здолати сміливих войовниць.

Та в одному бою з еллінами їх перемогли, захопили в полон, посадили на корабель, щоб повезти до Еллади. Напнути вітром вітрила понесли його по хвильних водах у невідомі краї. Але войовничі жінки не змирилися з долею: вбили вартових, перебили всіх своїх поневолювачів і повкидали в морську безодню. Та от біда, ніхто з амазонок не міг правити судном – мореплавці з них були нікудишні. А тут, на біду, завилла буря, розігралося море, підхопило корабель та й понесло по біловусих хвилях у темінь ночі...

А перед світом прибило їх до невідомого берега. Вранці вітер стих, угамувався, виглянуло сонце. Амазонки взяли зброю і рішуче ступили на невідому для них землю.

«Тут, зійшовши з суден, - засвідчує одна з розповідей «батька історії» Геродота, - амазонки відправилися у зелену місцевість і, зустрівши перший табун коней, захопили його. Далі сіли на коней і стали грабувати скіфів».

Господарі степену не могли пробачити прибульцям такої зухвалості і вступили з ними у бій. І аж коли побачили тіла загиблих супротивників, з подивом зрозуміли, що воювали з жінками. А тому вирішили подальші стосунки підтримувати без зброї в руках.

Скіфи побажали взяти цих жінок в дружини і тому, відібрав приблизно стільки юнаків, скільки було амазонок, запропонували їм зблизитись з жінками.

Якось один молодий скіф побачив, як з жіночого табору вийшла дівчина. Він підійшов до неї, і так зав'язалось знайомство. Молоди люди дуже сподобались один одному. Наступного дня скіф прийшов на побачення зі своїм другом, а амазонка привела свою подругу. Поступово усі скіфи познайомились з амазонками, а згодом вони з'єднали свої табори і стали жити разом.

Через деякий час чоловіки запропонували своїм дружинам переселитись до скіфських сімей, але амазонки не погодились, оскільки не могли ужитись зі скіфськими жінками. «У нас з ними, - говорили вони, - неоднакові звичаї: ми стріляємо з лука, їздимо верхи, а жіночій праці не навчені. А ваші жінки не роблять того, що робимо ми, а займаються жіночою працею. Якщо ви бажаєте жити з нами, йдіть до своїх батьків, візьміть належну вам частку майна, повертайтеся до нас, і ми будемо жити окремо».

Чоловіки так і зробили. Від союзу скіфів з амазонками, стверджує Геродот, виникло плем'я савроматів. З того віддаленого часу савроматські жінки разом з чоловіками та без них їздять верхи на полювання і на війну та носять однаковий з чоловіками одяг.

Однажды соленое море выбросило на берег корабль полный женщин-амазонок. Они были высокими, красивыми, сильными и смелыми. Женщины сразу же захватили у скифов табун лошадей и стали с ними воевать. Скифам это не понравилось, и они решили подружиться с амазонками. Но женщины отказались от предложенной дружбы. Отказались они и от предложения выйти замуж за скифов. И тогда скифы обрекли их на голод. Долгой, голодной, холодной зимой царица амазонок Иокаста решила последний раз пойти к скифскому вождю Арслану и попросить его о помощи.

Скифский вождь лежал в шатре возле костра и задумчиво смотрел на огонь. Царица Иокаста, прислонившись к стене шатра, молча смотрела на скифа.

***Арслан:** Я знаю, зачем ты пришла, Иокаста, но знай и ты, что хлеб и пища будут даваться той женщине, которая выйдет замуж за скифа.*

***Иокаста:** Вождь, и ты хочешь, чтобы я стала твоей женой?*

***Арслан:** Да! Посуди сама. Я молод, силен, красив, богат. И ты красива, сильна, прекрасный воин. Наш союз даст племени отличных воинов – храбрых, смелых, сильных телом и душой. А взамен этого я даю тебе кров и пищу, защиту в голодные зимние дни.*

Иокаста: Хорошо. Я согласна. Но ты должен исполнить мое желание.

Арслан: Твое желание? Говори!

Иокаста: Ты можешь отказаться, и тогда я вправе тебе отказать.

Арслан: Говори! Я исполню твоё желание.

Иокаста: Принеси мне букет цветов.

Арслан: Букет цветов? Зимой?

Иокаста: Я предупредила тебя. Ты вправе отказаться.

Арслан: Хорошо! Я принесу тебе букет цветов.

Целую неделю пропадал Арслан в заснеженной степи. А когда вождь вернулся, у него в руках был букет цветов. Он был таким красивым, ярким, цветы так и переливались в руках Арслана, как будто солнечные зайчики поселились в их лепестках. Вождь протянул цветы Иокасте.

Арслан: Женщина! Я исполнил твоё желание – принес тебе букет цветов.

Иокаста: Букет цветов? Зимой? Хорошо! Я стану твоей женой... Но сначала убью тебя!

И своей сильной рукой амазонка нанесла кинжалом удар в сердце. Но ослабевшая от голода рука дрогнула и нанесла не совсем точный удар. Падая, скиф промолвил:

Арслан: Иокаста, зачем? Эти цветы я сплел для тебя из солнечных лучей. Ты убила свою любовь!

И он умер. Долго сидела над телом Арслана Иокаста. А когда поднялась и вышла к замершей толпе, то все увидели постаревшую женщину.

Иокаста: *Женщины! Теперь вы вольны делать со своей жизнью, что пожелаете. Я не могу больше приказывать вам.*

Солнечный луч резко ударил ей в глаза. Амазонка заслонила их рукой и отбросила от лица. И к ногам изумленной толпы упал точно такой же цветок, какой был в букете Арслана.

Иокаста: *Я убила свою любовь!*

И она окаменела от горя. С тех пор в степи люди стали находить каменные изваяния. Это скифы пытались высечь из камня статую женщины, погубившей их вождя

Легенди про гунів

У I-II столітті нашої ери у приазовських степах з'явилося плем'я готів, яке прибуло в цей край із північної Європи. Літописець Йордан у своїй історичній праці «Готика» розповідає легенду про войовниче плем'я гунів, яке витіснили в 375 році готів з північного Приазов'я у Західну Європу. Ось легенда про походження гунів:

Король готів Філім`ер, син великого Гадаріха, після виходу з острова Скандзи (Скандинавії), п'ятим по порядку тримав владу над гетами, вступив у скіфські землі. Він виявив серед свого племені декілька жінок-чаклунок, яких він сам на рідній мові називав галіуруннами. Вважаючи їх підозрілими, він прогнав їх далеко від свого війська, змусив тікати, і їм нічого не залишилось, як блукати в пустелі. Коли їх, бродячих по безплідних пустелях, побачили нечисті духи, то в їхніх обіймах зійшлися і змішалися з ними, внаслідок чого і створили те люте плем'я, що жило спочатку серед боліт, — малоросле, бридке і сухопаре, яких можна вважати як деякий вид людей лише тому, що проявляло подобу людської мови. Ось ці то гуні, створені від такого коріння, і підступили до кордонів готів.

(Легенди про амазонок та гунів дивись також у покажчику «Таємничий відгук давнини», підготовлений ДЦБ ім. О.Пушкіна)

Легенди про козаків

За переказами запорізькі козаки вважали себе нащадками сарматів, а відтак і амазонок. Войовничі володарки причорноморських степів, які першими винайшли залізну зброю: меч, бойову сокиру й спис, чим довгий час перемагали своїх ворогів, носили довгі коси. Коса була символом вільної, незалежної й сильної жінки. Коли вона перекидала косу через ліве плече, це означало: «Стережися, іду в бій за свою гідність». Саме звідси українська назва амазонок «косачки», «косачі», яка згодом, як розповідають легенди, перетворилася на слово «козак». Адже й у козаків існувала традиція носити косу чи оселедець на бритій голові, як це робив ще князь Святослав. Косу у запорожців мали право носити отамани, старшини, що означало благородне походження, оселедця на голеній голові – усі інші сміливці й відчайдухи.

Легенди про Савур-могилу

Однією з найвизначніших пам'яток історично-природного ландшафту Донеччини є курган Савур-Могила. Не дивно, що такий видатний ландшафтний об'єкт був пов'язаний з чималою кількістю історичних подій, що відбулися у сиву давнину і залишилися у людській пам'яті лише у вигляді легенд. Про походження назви Савур-Могили ходять декілька легенд.

* * * * *

Савур-Гора, яка самотньо височіє серед відносно рівного степу, використовувалася запорожцями для організації сторожі. Вартував на цій висоті відважний козак Савур (Савка). Він був грізним у бою. Його хоробрістю захоплювалися товариші. І по силі не було йому рівного.

Тільки цього разу сталося так, що козаки пізно помітили ворога. Вони заметушились, але, на жаль, довго не могли запалити смоли. А коли нарешті пішов у небо густий чорний дим, то їх вже оточили вороги.

Козаки на чолі із Савуром вступили в нерівний бій. Хоробрі воїни довго не підпускали чужинців до вишки. Лише тоді, коли побачили, що на сусідній висоті піднявся дим, стали відходити. Татари оточили Савура, але він продовжував відбиватися. Тоді ззаду накинули на нього аркан, стягли з коня і посікли шаблями.

Загула земля, і там, де йшов бій, стала підніматися. На височині росла ще одна височина. То сама земля-ненька хотіла, щоб козаки в Січі швидше побачили цей нерівний бій і поспішили на допомогу. Пішла злива, засліпили татар блискавки, загуркотів страшний грім. Перелякалися нападники і почали тікати.

Скоро козаки знайшли порубане тіло Савура. Поховали героя на цій височині і за своїм козацьким звичаєм шапками насипали на могилі великий курган. З цього часу ця височина і стала називатися Савур-Моголою”.

* * * * *

На Савур-Могилі колись жив ватаг Сава і тримав шайку розбішак таких, як і сам. Жили розбійники в землянках або куренях. Курені їхні були побіля могили, бо й досі лишаються тут глибокі ями.

Біля могили, якраз над великим чумацьким шляхом, що зветься Ростовською дорогою, стояло ратище. Було, як нічого їсти сердегам, то вони винесуть повсть або ряденце, простелять біля ратища і покладуть на ряденце все те, що в них останнє лишилось і чого треба: чи там риби, сухарів, хліба, пшона, солі, цибулі або там чого іншого, — і виглядають чумаків.

Проїздять мимо чумаки, подивляться на рядно, то вже й знають, яку подать їм треба давати. Той висипле сухарів, той солі, той риби — і їдуть собі з Богом. А як же котрий чумак не догадається, а більше того що не захоче дати, то його грабували, а непокірний, то й били. Було всього. На простого чоловіка було ніколи не кидались, а панам, кажуть, доставалось...

... Одного разу їхали Ростовською дорогою погонці, що доставляли провізію для війська, котре стояло біля Азовського моря. Тоді француз воював, чи що... їхали з хурою. Везли там то сухарі, то крупи, то пшона.

Переїхали Самар-річку, і стали їм траплятися понад шляхом байраки — такі ліски, значить. Заїхали вони від Самари днів за три-чотири вже далеко, і ніхто їх не чіпав. Стали вони доїжджати до Савур-Могилі, коли дивляться — що за притча!

— в байрачку, що над шляхом, стоїть ратище, застромлене в землю, а біля ратища лежить хусточка. На хусточці посипано небагато солі, пшона пучка і ще там децю.

Ніхто з погонців не знав, що то воно за знак. Один узяв вийняв ратище із землі та й швиргонув його геть-геть од дороги. Хусточки ж не займали, бо боялися: думали, що то чаклунство яке.

Тільки стали від'їжджати від того місця, де було ратище, коли це з лісу — бух! бух! бух! Так і повалило три воли у валиці.

В одного погонця був хлопець літ там сімнадцяти, чи що, і він був такий з роду, що не на зло ріс, а на добро. От хлопець і каже:

— Добивайте вола того, котрий мучиться, поділіться, та зваримо кулешу.

Вони так і зробили: добили вола, поділили його, наварили кулешу з маханом (1) і давай їсти. Тільки що стали їсти, коли до них із лісу виходить три чоловіки. Один іде та кричить на все горло:

— Рятуйте, хто в бога вірує!

Погонці дивляться, коли в того, що кричить, очі так і повилазили і лише на жилах теліпаються, а інші два ведуть його під руки. То був сам Сава, котрий мав розбійників на Савур-Могилі.

Прийшли ті люди до возів, а Сава й питається погонців:

— Чи не знайдеться між вами доброго чоловіка, котрий поробив би таке, щоб очі стали на своєму місці?

А товариші його й собі просять.

Погонці не знали, що їм і відповісти. Хлопець же лежав на возі і нікому не показувався. Батько його встав, пішов до воза і питає:

— Що їм відповісти? Хлопець і каже:

— Скажіть сліпому чоловікові, нехай нам доставить три воли, триста карбованців і ту рушницю, котрою убиті три воли.

Сказав погонич Саві, щоб доставив він усе те, що казав його син, а Сава й звелів принести рушницю. Показали рушницю хлопцеві, а він і каже:

— Це не вона. Принесли другу.

— І це, — каже, — не вона.

Саві дуже не хотілося давати свою рушницю, та треба, бо очі миліші. От він послав забрати рушницю, гроші й три воли. Хлопець подивився на рушницю і каже:

— Оце вона!

Забрав він ту рушницю, гроші й воли та й каже:

— Принесіть у казан води.

Товариші Савині принесли води і поставили на траві, біля хлопця. Хлопець узяв вирвав трави, зробив кропило, прочитав якусь молитву, що ніхто її не розібрав, покропив Саву, повдавлював йому очі в ямки і велів умитися водою із казана; а сам пішов та й заховався між возами.

Умився Сава, блимнув очима і став бачити. Дививсь-дививсь на погонців — ні, не бачить того, хто над ним насміявся; він тоді й давай питати. Погонці не показують йому хлопця. Коли це вийшов хлопець, а Сава зараз і пізнав його.

— Молод-молодець, ти високо літаєш, — каже Сава.

Сказавши це, попрощався з погонцями і пішов на Савур-Могилу, до котрої було гонів, може, десять. Одійшов ще геть-геть, став та й гукає:

— Ну, згадаєте ж ви мене! Посміялися ви наді мною - буде вам ще гірше!.. А хлопець і каже:

— Коли так, то не дійдеш ти до свого куреня і за три дні! - сказавши це, він щось прочитав — і над Савою зробилась мов річка (воно річки не було, а Саві тільки так здалось).

Давай тоді Сава з товаришами ту річку перебродити. Бредуть, бредуть та все й на однім місці.

Поїхали погонці далі.

От через три дні вже відвезли все до війська, котре недалеко десь стояло, і вернулись знову на те місце, де варили куліш, біля Савур-Могилу. Дивляться — коли Сава з товаришами ходить на тім місці, де їх лишили погонці; штрикають паліччям у землю, мов у воду, і броду ніяк не знайдуть, щоб перейти на той бік.

Погонці заходилися варити куліш. Сава подивився в той бік, де стояли погонці, і показалось йому, що то стоїть слобода. Прийшов він до них, а хлопець і каже:

— А що, посміявся над нами?! Якби були тут ще два твої товариші, що на Ведмідь-могілі та на Горілому Пні, то я б і тим очі повидовбував, щоб людей подорожніх не оббирали.

Став Сава просити прощення у погонців, а хлопець знову йому й каже:

— Іди, чоловіче, з богом!

Пішов Сава на Савур-Могилу.

Як поїхали погонці додому, то вже Сава більше не жив на Савур-Могилі й покинув своє кишло. Покинули свої кишла і ті два ватажки, котрі жили на Ведмідь-Могилі й Горілому Пні, бо ними завідував Сава.

(1) М а х а н — м'ясо, найчастіше бараняче.

* * * * *

Де бере чумаків біс

Колись була приказка в старих чумаків: Савур-Могिला, Теплинський ліс, де бере чумаків біс.

Жив колись на Савур-Могилі Сава - ватаг з товариством. Було, поставить ратище біля шляху, а біля ратища простеле повсть.

Чумаки й кладуть: хто хліба, хто зерна якого сипне. Хто покладе, то той і байдуже - проїде; хто не покладе, то тому вже й біда, про того вже й приказка говорить.

Одного разу їхали чумаки повз ратище, а з ними був невеликий хлопець. Стали вони сипати зерно на повсть, а хлопець і каже:

— Не сипте! Проїдемо й так. А хто нападе, то я поговорю з ним, і проїдемо благополучно.

Послухали чумаки хлопця: не сипали ні зерна, ні хліба не клали. І поїхали. Від'їхали од ратища, коли це женуться розбійники, а між ними й сам Сава. Догнали чумаків, а хлопець і вчепився з Савою говорити. Сава помітив, що то хлопець був із розумних, і взяв його з собою, а чумаків відпустив.

От, звісно, хлопець пристав до розбійників у шайку і знав, де що ховалось. Одного разу послав Сава своїх гайдамак у Київську губернію, а там їх половили і забрали в москалі. Взяли й того хлопця, що заграбував Сава в чумаків.

Пройшло з тієї пори вже багато років, і самого Сави не стало на могилі.

Пасе одного разу чоловік біля могили скотину, а тут надходять дощові хмари. Став накрапати дощ, а скотар зійшов на могилу, сів серед неї, нап'яв сір'яка і сидить під ним. Слухає – щось стугонить. Оглянувся він - коли іде до нього москаль на милиці. Підійшов та й каже:

— Здоров!

— Здоров!

— Хто оту нивку виорав, що збоку могили?

— Такий-то і такий чоловік.

— Що ж, він багатий?

— Та розжився здорово! Кажуть, що нібито він тут чавунець із золотом відкопав.

— Еге, погане діло... Один казанок грошей був такий, що можна було б узяти, та й того нема. Отут, де ти сидиш, є льох зі сріблом і золотом, є й побіля

могили багато грошей, та не можна брати: місце заляте.

Пожалкував-пожалкував за чавунцем і давай розказувати скотареві, що діялося в старовину на могилі. Бо це москаль був той самий, котрого Сава хлопцем узяв у чумаків.

Ще одна легенда зв'язує назву Савур-Могили з ім'ям народного месника Саура. Події цієї легенди відбуваються в кінці XVIII – початку XIX століття, коли Катерина II почала роздавати в нагороду за службу східноукраїнські землі дворянам та поміщикам.

З'явився в цих краях злий та противний, немов скажений собака, пан і заявив, що земля, тварини й люди, що тут живуть, - все належить йому. Важкі часи настали для місцевих жителів. Пан постійно пив, грабував кріпаків, знущався з них.

В одному селі, яке належало пану, жила дуже вродлива дівчина. Був в неї парубок – Саур(Савур). Незабаром вони повинні були одружитись. Але жорстокого пана не турбували почуття інших людей, для нього існували тільки його примхи. Узнав він про вроду дівчини, велів привезти її до себе. Зли думки були в нього. А наступного дня знайшли дівчину мертвою - вона не змогла винести жорстокої образи і покінчила життя самогубством.

Все село сумувало за нею, а Саур, пообіцявши, що кат за все заплатить, зник. Раптом прийшла звістка, що пана вбито, а садиба його згоріла. Всі були певні, що то помста за дівчиною.

Не тікав хлопець від горя в чужі краї. Він жив у корчмі, що стояла при Азовському тракці, і дружив з чумаками. Разом зі своїми однодумцями нападав він на багатих панів, убивав їх, а їхнє майно роздавав бідним. Народ прославляв свого захисника, складав про нього пісні.

Саур прожив довге життя, а коли помер, був похований на висоті, що назвали на його честь Савур-Могилою. Люди стверджують, що з тих пір там цвіте безсмертник, адже безсмертне ім'я захисника знедолених, борця за свободу (Записано в м. Сніжне).

* * * * *

В другом варианте этой легенды героя зовут Клим Саур. Клим был крепостным у одного жестокого пана, который «однажды насмеялся над его невестой», после чего Клим Саур и его брат Леонтий стали защитниками бедных и обездоленных людей.

«Леонтий, когда узнает, что пан над крестьянами измывается, сразу подает Климу

весть. А тот с помещиком расправляется и его добро крестьянам бедным раздает».

Однажды помещики собрали огромное войско и окружили Клина с товарищами, а Леонтия схватили.

«Когда увидел Клима, что его брата Леонтия везут связанного, он закричал, чтобы поставили на самом вершине кургана столб, а к нему прислонили бревна округом и на тот дубовый шатер насыпали земли. Так и сделали. Когда панское войско наступало, вошел Клима с друзьями в дубовый шатер и приказал рубить среднее бревно. Когда упала та подпора, рухнул шатер, а земля могилу засыпала. Люди принесли сюда по горсти земли. Вырос огромный холм, который и назвали именем Саура. А на могиле Леонтия посадили по одному дереву. И вырос Леонтьевский лес» (Записано в г. Торезе).

Легендарна козачка Домаха

Поки історики сперечаються про те, як виникло й хто заснував поселення у гирлі Кальміусу Домаха (Адомаха, Адомахія), мешканці сучасного Маріуполя, на території якого й було це поселення, розповідають легенду про кохання лицаря-козака й красуні Домахи.

Запорожець кілька років ніс варту біля сторожового поста на березі Азовського моря. Одного разу, поспішаючи з дорученням до товаришів на Січ, зустрів дівчину, гарну, як квітуча калина. З першого погляду закохався юнак у Домаху, і та відповіла йому взаємністю.

Свою любов запорожець та Домаха пронесли через багато років, тож коли на місці сторожового козацького посту запорожці звели фортецю, козак, що на той час вже став отаманом, назвав фортецю ім'ям своєї коханої.

* * * * *

У місцевого грецького населення існує інша легенда про козачку Домаху, яка нібито перерила перешийок, що відокремлював суху балку біля її будинку від річки Кальміус. Після цього вода ринулася з річки в сухий яр та у Кальміуса утворилися два «гирла». А новий потік назвали «річка Домаха» на честь цієї жінки. Він існує і по сей день.

За іншою легендою, назву козацькій фортеці подарувала шабля-домаха з дамаської сталі, з якою козак-запорожець ніколи не розлучався в походах і яка не один раз рятувала йому життя.

(Легенди «Як запорожці взяли Азов» та «Як запорожці прізвища давали» див. у покажчику «Таємничій відгук давнини»)

2. Топонімічні легенди

Чимало географічних назв Донеччини походять від сивої давнини. Практично у кожному населеному пункті чи поблизу нього знайдеться балка, курган чи кам'яна баба, назву яким колись хтось дав уперше. Онуки і правнуки унаслідували ці назви, цим самим зберігши пам'ять про них.

Топонімічні легенди являються найбільш розповсюдженими. Це твори, що розповідають про походження назв міст, селищ, річок, криниць та ін. На Донеччині існує велика кількість топонімічних легенд.

Легенди про міста

Дуже багато на Донеччині легенд, зв'язаних з перлиною нашого краю – Святогір'ям.

Бій з печенігами

Зустрівся одного разу богатир Святогір з печенігами. Багато їх було, а він один.

І зав'язався бій. Довго точилася запекла боротьба. Багато печенігів полягло від великого меча Святогора. А він поранений продовжував битися.

Та ось ворожа отруєна стріла вп'ялася в тіло богатиря. Святогір відчув кволість у тілі. Зрозумів велет – прийшов кінець.

Поглянув на світ білий: на високі крейдяні гори-кручі, на блакитні води Дінця, схилився і тихо сповз із свого друга гривастого, ліг під скелю над Сіверським Дінцем.

Тут йому і прийшов кінець. А місцевість цю люди назвали його іменем – Святогір`ям. (М.Янко)

** * * * **

Після того, як татари зруйнували Київ, частина уцілілих після боїв монахів Києво-Печерської лаври подалися шукати собі нове пристанище.

Темної ночі вони перебралися через Дніпро і пішли на схід. Довго йшли лісами, а вночі полями, обминаючи татарські роз'їзди.

І ось перед їхніми очима відкрилася чудова картина: над блакитними водами річки, уквітчані

предковічними лісами, здіймалися високі крейдяні гори. Воно дуже нагадували монахам кручі Дніпровських берегів біля Києво-Печерської лаври. Навіть краєвиди з цих гір у зарічні далі були неймовірно схожими.

Тут і зупинилися монахи. А місцевість свого нового обітвання назвали Святими Горами.
(М.Янко)

Історія міста нерозривно пов'язана зі Святогірським монастирем. Миколаївська церква на крейдяній скелі, без перебільшення, є шедевром української народної архітектури XVII століття. Немов ластів'яче гніздо, причепилася вона на краєчку уступу, уся легка і повітряна. Диву даєшся, як її там примостили. Існує легенда, відповідно до якої крейдяна церква будувалася таємно, за крейдяною стіною. Після завершення робіт стіну підрубали, і вона повалилася у води Дінця. І очам народу з'явилося диво – білокам'яна, золотоголова, чудова, як казка, церква, яка немов пливе у блакитній височині. Щоб ніхто не дізнався таємниці, усіх будівельників, за однією з версій, замурували в печерах, а за іншою – скинули зі скелі.

Легенда ця з'явилася через те, що в ті далекі часи єдиними свідками життя монастиря були прочани, які приходили в монастир у свята. Тому вони сприйняли перетворення верхньої частини стрімчака як чудотворне. Хоча, хтозна, як було все насправді.

О бездонном озере

Есть в городе Славяногорске озеро. Так уж повелось, что в народе назвали его Бездонным.

Лет двести, а может и более, назад жила в этом селении цыганка Аза. Все любили ее за красоту, за веселый нрав. Пела, плясала Аза от души и своим весельем зажигала других. Встретила Аза красна молодца. Звали его Иваном. Полюбили они друг друга, стали жить вместе. Через некоторое время родился у них сын, но Ивану так и не удалось его увидеть. Жили они бедно, и поэтому он отправился на заработки. А Аза в честь своего любимого мужа назвала сына Иваном, Ванюшкой.

Шло время, подрастал Иван-младший, так и не видел он отца.

Недалеко от них было озеро. Люди считали его святым. Со всеми горестями и радостями приходили они к нему. Не один час просиживала Аза у озера. И однажды озеро в ответ на мольбы уже немолодой, но все еще красивой женщины сказало: «Верну твоего Ивана взамен на красоту твою, на самое дорогое, что есть».

Аза согласилась, не раздумывая, отдала свои черные длинные волосы, большие карие глаза, но взамен не получила обещанного. Обмануло ее озеро. Потому и назвали его Бездонным, что слишком дорогую цену запросило озеро у бедной несчастной женщины.

Авдеевка

Существует предание, что назван город был по имени первого поселенца – Авдея-хлебопашца. А первые жители именовались гагаями. Это потому, что когда-то они семьями отмеряли свой участок земли, в свое пользование. Один из родственников на одном краю поля, а другой отправлялся в сторону горизонта и шел, пока был слышен крик его сородича: «Га-га-га!». И как только перестал быть слышен этот возглас, он останавливался. Вот таким образом отмечались границы огородов гагаев. Поэтому до сих пор старая часть Авдеевки называется Гагаевка, по имени ее первых жителей – гагаев.

Богородичное

Очень многие местные жители повторяют одну и ту же старинную легенду о том, что, якобы в давние времена в одном из колодцев была найдена икона святой Богородицы. Люди, нашедшие эту икону, восприняли это происшествие как божий дар и устроили торжественное шествие. Так и появилось название села Богородичное от названия иконы Св. Богородицы.

Волноваха

Предание о происхождении названия города Волноваха говорит, что когда-то там, где сейчас находится этот город, была непроходимая степь. «И рос там один ковыль. А когда дул ветер, то он колыхался (волновался), и казалось, что это не растения, а бушующее море». От этих волн ковыля, будто бы, и происходит название города. (Записано в с. Калинино Волновахского р-на Донецкой обл.)

(«Легенду про Дружківку» див. покажчик «Гаємничий відгук давнини»)

О Золотом колодеце

Есть в Добропольском районе Донецкой области село под названием Золотой колодец, и называется оно так не случайно.

В XVIII веке, во времена царствования Петра I это было.

Возвращался с похода царь Петр со своим войском и решил остановиться на ночлег в одном из селений. И кони, и люди были измучены жаждой и усталостью. Тогда Петр подошел к колодецу и испил водицы. Все войско напоил колодец чудесной водой. И нисколько ее не убавилось в нем, а даже наоборот. Вода была в нем очень вкусная и придавала силы. Бросил Петр I золотую монету и сказал: «Будь же ты золотым вечно». И засверкала монета со дна,

подтверждая чистоту и целебность этой родниковой воды.

С тех пор называют селение, где находится колодец, Золотым колодцем.

Константиновка

Название города Константиновка, который был образован на месте небольшого рабочего поселка, построенного в 1870 году во время строительства железной дороги, по преданию, пошло от того, что помещик Немикосов согласился выделить участок земли для строительства железнодорожной станции при условии, что ей будет дано имя его сына Константина. Название так и закрепилось за поселком, а в дальнейшем и за городом.

Краматорск

Неширокий, но полноводный Тор лениво стремился к югу. Берега заросли деревьями и мелкими кустарниками. К ним спускались потайные тропы.

Белый конь, спустившись по откосу, долго пил тепловатую воду. Его седок зорко вглядывался в плавни соседнего пологого берега. А за его спиной, в кустах, до десятка воинов, чуть натянув тетиву, держали наготове луки с боевыми стрелами, Торкекий каган Дархок выбирал место для продолжительной стоянки, и телохранители отвечали за его жизнь.

Лошадь с натугой вынесла своего грузного хозяина из прибрежных зарослей, роняя с удил прозрачные капли. Дархок огляделся вокруг и махнул рукой. Мурза воткнул в землю бунчук. Отныне это место и все окрестности принадлежали кагану.

Во всей Дикой степи в то время не было более воинственного и удачливого предводителя торкских кочевых племен. Словно вихрь, носилась по теперешнему Донецкому краю его конница. Перед ней не устояли даже печенеги — привычные к суровой жизни. Одних только воев — дружинников Киевской Руси да князя Святослава боялся Дархок. Никогда не вступал с ними в сражения, посылал дорогие подарки, клялся в вечном мире.

Под старость каган не так уже резво садился в седло, свой шатер зимой покрывал двойным слоем войлока. Теперь решил обосноваться прочнее.

Так на берегах Тора выросла небольшая крепость. Материалом для стен и башен служил известняк и мел. Уже на следующее лето вокруг Торкской крепости начали строиться слободки. Их жители, простые люди всех национальностей, свободные и подданные кагана, обслуживали его двор, зарабатывая на существование.

Дархок теперь почти никуда не выезжал. Целыми днями просиживал на главной башне, устланной шкурами тарпанов — диких лошадей. Осматривал свои владения. Часто взгляд Кагана, по-степному зоркий, замечал группу всадников. Глаза Дархока теплели, когда он видел впереди воина в белой

остроконечной шапке. Только самые приближенные знали, что это дочь Дархока Райна.

Ее стрелы без промаха поражали стрепетов и дроф, а степных лис она загоняла на горячем коне, застегивая до смерти камчой.

Были у кагана и сыновья, но властолюбивый Дархок держал их в черном теле. Они всегда находились в сторожевых отрядах. Райну Дархок любил. Ее опасаться было нечего. Никогда торками не правили женщины. Его не тревожило, что единственная дочь не интересовалась нарядами и заморскими блестяшками, в которых можно было увидеть свое лицо. Райне больше по душе забавы молодых воинов. Дархок не препятствовал.

— Моя кровь, — с гордостью думал, поглаживая смоляные кудряшки бороды.

Старшая жена в минуты хорошего настроения кагана говорила, что пора казы образумиться. Засылают некоторые половецкие князья своих соглядатаев, чтобы увидели Райну.

Скоро связку лисьих хвостов пришлют — знак породниться с великим каганом.

Дархок краем уха слушал женщину. Знал, что еще никогда и никто не выходил из его воли. Подойдет срок и время его замыслов — примет он подарки.

Однажды сторожевой отряд торков остановил большую повозку. Четверкой волов правил русобородый молодой, богатырского вида человек.

- Кто и куда направляешься? - спросили его. Русобородый не спеша сошел с повозки, поправил у волов ярмо. Потом ответил:

— Кузнец я. Думаю здесь остановиться. Ремеслом прожиток иметь.

— Свободным будешь или убежал от хозяина?— грозно спросил юзбаши. Велико было его желание привести в рогатке нужного работника.

Человек спокойно показал торнам серебряную тамгу, с изображением медведя с секирой, знак киевских князей.

Юзбаши приложил тамгу ко лбу и другим тоном сказал, что пришелец может селиться, где пожелает. Милость кагана безгранична...

Уже через несколько дней в обший звон молотов и наковален включилась новая кузница, построенная богатырем-мастеровым из дубовых плах. Дела у молодого кузнеца по имени Светозар пошли хорошо. Даже крепостной оружейник хозар Танаис не закаливал так хорошо мечи воинов.

Весна в тот год была ранняя. Тор широко разлился, и вода подступила к самой слободе. К Светозару была целая очередь. Кому нужна была новая мотыга, кому топор.

Когда Светозар вышел из кузницы и подставил лицо ласковому солнышку, отдыхая, прислушиваясь к далекой песенке жаворонка, раздался топот лошади. Кузнец увидел коня в пене и на нем молодого воина в белой шапке. Подъехав, тот протянул ему небольшой лук с планкой посредине.

- Сможешь ли починить? - спросил воин, потом добавил, — дорогая штука, целый табун лошадей пришлось отдать.

Светозар внимательно осмотрел диковинное оружие, сломанную пусковую планку и сказал:

- Сделать смогу. Только обождать надо.

- Я сын Дархока, — крикнул воин, — ты сейчас поправишь самострел.

- Нет, княжич, — твердо проговорил Светозар, — я не раб кагана, чтобы его сын мне приказывал. Простым людям мотыга или орало нужнее твоей забавки. Сделаю позже...

Камча со свистом рассекла воздух и впилась в мокрую от пота рубашку на плечах кузнеца.

Второго удара не последовало. Страшная сила руки Светозара заставила лошадь упасть на передние ноги, а второй рукой за кушак он выдернул воина из седла и поднял в воздух. Миг - и полетел бы сын кагана в глубокую лужу.

От резкой хватки кузнеца остроконечная шапка упала, и длинные волосы волной упали на плечи всадника, растянулся ворот халата - Светозар держал в руке девушку...

...Он тихо поставил ее на землю и опустил голову. Он не поднял голову и тогда, когда молнией вылетела из ножен кривая сабля Райны. Что-то удержало руку девушки.

Она быстро вскочила в седло и ускакала. Испуганные заказчики - простолюдые - разошлись.

- Быть беде, — решил Светозар и приготовил боевую палицу — кельп. Он дорого продаст свою жизнь. Самострел остался лежать на земле. Но до самого вечера так и не распахнулись ворота

крепости, пропуская отряд воинов. Не распахнулись они и в последующие дни...

Райна в одиночестве у окна своих покоев. Прекратились поездки в степь, охота. Какое-то неизведанное чувство наполнило душу девушки.

Служанка внесла и положила на узорчатую кошму предмет. Потом сказала:

- Передали караульные, говорят, принес кузнец-батыр, сказал — княжна заказывала...

Райна подошла и увидела новый самострел. Серебряное червление украшало его. Ока взяла оружие. Смуглые щеки девушки покраснели. Служанка впервые видела такой свою госпожу.

По вечерам кузнец приходил к реке, на обрыв и долго сидел, глядя на лунную дорожку. Тихо фыркнул конь. Рука Светозара легла на рукоять кинжала. Неподалеку темнела фигура всадника. Приглядевшись, Светозар узнал Райну. Девушка тоже глядела на лунную дорожку...

Светозар медленно подошел, взял под уздцы лошадь. Райна смотрела на него и молчала. Кузнец бережно повел лошадь на поводу к обрыву. Затем осторожно взял девушку на руки и усадил рядом с собой. Словно обрадовавшись, из-за туч вынырнул месяц, и при его свете Светозар заглянул Райне в глаза. Девушка вздохнула и прижала голову к его плечу. Долго сидели не шелохнувшись, прислушиваясь к шорохам ночи и к стуку сердец.

Райну самая опасная охота на дикого вепря, что водились в камышовых зарослях Тора, не волновала так, как незнакомые слова Светозара Любава,

лада... Это была первая в ее жизни такая весна. Она забыла, что она дочь Дархока, в каганат которого входили тысячи торков, пастухов, ремесленников, воинов. Райна была счастлива.

А Светозару казалось, что в его груди зажегся такой огонь - больше солнца. Он был готов сдвигать даже горы...

Беда пришла в конце лета. Райна не приходила на заветное место уже несколько дней. Светозар не находил себе места.

Конные, в непривычной для глаз слободчан одежде, по вечерам проскакивали в крепость и уезжали рано поутру. Разные догадки строили люди. Неужели половецкий хан Кипчак — давний враг Дархока — направит свои боевые улусы на земли кагана?

Райна пришла к обрыву Тора, когда совсем уже стемнело. Светозар схватил руки девушки. Они были холодны.

- Черные вести, мой сокол, - проговорила Райна, отец принял фэйзу великого Чингез-хана. Отныне он его подданный. Моим братьям предложены звания богатуров в орде Чингеза. Они уговорили отца порвать дружбу с русскими. Монголы приказывают нам сломать крепость, чтобы ее не смогли использовать, когда конница хана двинется на Русь. Его передовые отряды уже на берегах Итиль.. Завтра мы покидаем Торск. Но ты меня жди. - Райна прильнула к Светозару. — Через несколько переходов я вернусь к тебе. Отец не повернет свой

народ и войско назад. Да и никто не знает о нашей любви.

Светозар через время проговорил:

- Трудное время наступает. Страшная беда надвигается на нашу землю. Но верю. Какая бы ни была длинной ночь - рассвет обязательно наступит. Освободится земля Русская от супостатов...

Помолчали. Лишь ветер зловеще посвистывал над верхушками деревьев и глухо шумел камышами...

— Перенесу свою кузницу подальше. Авось, проминут ее монголы. Есть неподалеку укромные места. Помнишь равнину за меловой горой?.. Так я тебя там жду, - окончил Светозар.

Потянулись повозки и люди из крепости и слободы. Деревянными вагами с железными наконечниками воины Дархока разрушали строения. Лишь самые бедные слободчане, без роду и племени, остались в своих пещерах- лачугах. Им нечего было терять. Вскоре кругом все опустело.

«Лишь нетопыри прилетали по ночам, а днем вороны крамали над Горском...»

Светозар на заветной равнине строил жилище. Хотя на сердце было тревожно, он ждал встречи с Райной, встречи навсегда. Дней через десять на склоне горы показался всадник. Любовь подсказала Светозару, что это Райна. Сердце не ошиблось...

Земля стонала от миллионов копыт лошадей орды Чингисхана. Насмерть сражались русские воины. Но из-за феодальной раздробленности и измены половецких князей не могли одолеть врага. Страшный мор упал на русскую землю.

Хижина Светозара и Райны осталась нетронутой. Гористая местность защитила их от конницы монголов — обитателей равнин. Через некоторое время к ним переселились оставшиеся в живых слободчане, и у маленького сына кузнеца появились товарищи...

Опять звенел молот и струился дымок горна. Райна счастливая, радостная, ловко управлялась с небольшим стадом домашних животных, — коровами, лошадьми.

Прошли века. Из небольших поселков, расположенных на берегах Торца и окрестностям за годы Советской власти вырос большой индустриальный город. Только в памяти стариков остались небольшие кузницы на Петровке, Софиевке — потомков Светозара.

Но приглядитесь внимательнее. Руки мужчин - краматорцев создают лучшие в мире машины, управляют самой сложной техникой. А южная красота черноглазых краматорчанок, их самоотверженность, трудолюбие известны не только в нашем городе.

Кто знает, может и вправду легенда о Светозаре и Райне далекая быль... (А.Зайцев)

Макеевка

От имен Макея и Евы, якобы жителей когда-то небольшого поселка, происходит, по легенде, название города Макеевка.

Макея люди очень любили за доброту, трудолюбие и готовность всегда прийти на помощь. А Еву, его жену, не любили, потому что она была женщиной недружелюбной, сварливой и злой. Поэтому жители поселка звали ее просто Евкой.

Этот поселок не имел названия, и жителям это не нравилось: иногда кто-то из них поедет в город, спросят его там, откуда он, а он стоит, моргает, а ответить не может. Решили люди дать название своему поселку, но такое, чтобы было связано с жизнью крестьян или с именем человека, который живет рядом с ними. Долго не думали, так как был только один человек, о котором абсолютно все отзывались хорошо и который заслуживал, чтобы в его честь был назван поселок.

Пришли жители к Макею и сказали, что хотят назвать поселок Макей. «Но Макей не согласился с ними, потому что считал, что и имя его жены тоже должно быть в этом названии, так как любил он ее очень сильно, и если Бог соединил их, то они должны быть всегда вместе. Таким словам жители поселка удивились: Макей о такой жене так хорошо отзывался! И понравилось им это. Подумали жители над Макеевыми словами и решили: пусть в названии будет и имя Макея, и имя Евки, может,

успокоится сварливая баба. Так и назвали Макейевка».

Жители поселка, говорит легенда, были дружелюбными, общительными – рядом с такими живется легко. Поэтому многие люди приезжали туда и оставались жить. Поселок разрастался и наконец, превратился в большой город, носящий несколько измененное название – Макеевка. (Записано в пос. Нижняя Крынка Макеевского р-на)

Никитовка

Легенда о происхождение названия города Никитовка рассказывает, что давно, в XVII – XVIII веках, жили здесь, в урочище Жеваный лес и балках Сухой Яр и Житный Яр, запорожские казаки. После изнурительных боевых походов против турок и татар, польской шляхты они устраивали здесь зимовники, залечивали раны, отдыхали, набирались сил.

Неподалеку протекала речка Бахмутка. Вода в ней была чистая, водилось много рыбы. А под низкими пологими берегами прятались раки. Вокруг дикая, неоглядная степь, где росла густая шелковистая трава. В балках водилось много дичи, особенно зайцев. Поэтому зимой, как только выпадал снег, запорожцы охотились на зайцев. Отсюда и название села – Зайцево.

Долгое время это село было малолюдным. А потом Зайцево было выбрано местом для государственной воинской слободы. Жившие там запорожцы предложили помощь властям. Они пригласили к себе, на земли у реки Бахмутки, родных и знакомых из других губерний.

Особое усердие проявил в заселении слободы крестьянин Никита Деятилов. Это был умный, предприимчивый человек. Для своих односельчан Никита Деятилов распланировал несколько хат, построил ряд мазанок для бедных и убогих, устроил в одном конце слободы госпиталь для больных, калек и нищих, а в другом конце – школу, церковь и т.д. За услуги, оказанные Никитой Деятиловым в заселении слободы, жители единодушно назвали село Зайцево Никитовкой

** * * * **

Рассказывают, что имело когда-то село и другое название – Петрова Милость.

Согласно преданию, «летом 1709 года Петр I с отрядом ехал с Азова под Полтаву, где должна была состояться баталия со шведами. Царь ехал обширными донецкими степями. Стояло знойное лето. Под вечер Петр I с отрядом прибыл к берегам реки Бахмутки. Зеленая сочная трава, чистая вода в реке, многочисленные родники в балках Сухой Яр и

Житный Яр привлекли царя. И он решил остановиться на ночлег. Лошадей спутали, пустили пастись, а солдаты и казаки, хорошо поужинав, расположились спать. Только часовые в лагере не спали, зорко стояли на страже, оберегая уснувших товарищей. В центре лагеря развели костер и оживленно разговаривали.

Петр I тоже не спал, прохаживался по лагерю. Он подошел к солдатам у костра. В это время один из них бросил в огонь несколько камушков, именующихся «земляной уголь». Костер запылал еще ярче. Царь спросил у солдата, где он взял это «уголие», а тот рассказал, что нашел неподалеку от Бахмутки, и отдал камешек царю. Петр I потрогал кусок хорошо горящего минерала и сказал: «Сей минерал если не нам, то нашим потомкам зело полезен будет!». А на следующий день Петр вызвал майора и двух казаков, нашедших уголь, и заявил им: «Жалую вас землей до самого Бахмута. Ищите этот минерал, устраивайте добычу!».

И остались посланцы царя на донецкой земле, построили рубленые дубовые хаты, обзавелись семьями и стали жить и добывать уголь. С тех пор и пошло название Петрова милость». (Записано в 2002г. в г. Никитовка)

Николаевка

Давным-давно на месте города были густые леса, речка и небольшое село – несколько улиц.

«Однажды приехал на эту землю пан Николай. Он выкупил все земли. Он выкупил все земли и начал наделять ими приезжих крестьян.

Прошло время. Выросло село. Пан построил себе дом, рядом с домом вырыл ставок для гусей, уток, а со временем туда запустили и рыбу.

Долго жил и хозяйничал пан. Был он добрым, справедливым. И никогда народ против него не выступал. В его честь и назвали село Николаевкой.

Когда Николаю пришлось уехать, он оставил село своему сыну, но и тот вскоре уехал. А название села так и не изменилось». (Записано в 2002г. в г. Николаевка Славянского р-на)

Новоалександровка

Образ доброй помещицы создан в предании о Новоалександровке. Земли этого и соседних сел принадлежали одному графу. Он подарил это село, которое раньше называли Графовкой, своей дочери Александре.

«В селе было семь семей крепостных – и их он отдал Александре. Постепенно жители от старого названия отучились, приняли новое – Новоалександровка. Вот и разгадать-то не трудно:

«ново» - «новая» значит, ну, «александровка» - имя ее значит».

Александра была добра к крепостным, а вскоре вообще их освободила. Она построила школу и деревянную церковь. «Да, была Александра хорошая, благо творила, властью не пользовалась».

Райгородок

Почув, якось, пан про талановитого Семигука. Велів привести його до себе. Але Семигук прогнав незваних гостей. Він розсердився так, що взяв із землі каменя й пожбурих його геть. І впав аж на горі Карачун, за повноводним Сухим Торцем.

Повернувшись, слуга розповів усе пану, але той не повірив і відправився до Семигука сам. Під'їжджаючи до господи, він побачив, як Семигук корчував грушу товщиною в два обхвати. Пан мимоволі замилувався господарем. Такого гожого і дужого чоловіка він зроду не бачив. Став пан запрошувати Семигука до себе на службу.

Семигук послухав а тоді й говорить:

- Де ж ти, пане, бачив, щоб із тої праці, що чужими руками зроблена, хтось задоволений був? Хіба десь є на світі вода краща за нашу воду з гайчанської криниці? Хіба є на світі вода краща і здоровіша? А яблука й груші з наших садів найсолодші». І жодному пану не вдалося приборкати свободолюбивих наших предків. (Записано в сгт. Билбасівка м. Слов'янська в 2001г.)

Славянск

Рассказывают, что как-то Екатерина II проплывала по реке Колонтаевке (речка эта раньше была судоходной) и воскликнула, увидев город: «Славный городок!» С тех пор город и называется Славянск. (Записано в г. Славянске в 1997г.)

Снежное

В конце XVIII в. Екатерина II со своими подчиненными зимой проезжала по территории современного города Снежное. А зимы в этих краях были суровыми и снежными. В то время все дороги были замечены снегом, так что сани царицы и ее свиты застряли в снегу. Им было трудно выбраться из снега. Но на их счастье недалеко проходили местные мужики. Услышав, что кто-то зовет на помощь, они подошли и помогли вытащить застрявшие сани. Екатерина II была очень счастлива. Она поблагодарила мужиков и радостно воскликнула: «Ой! Какое же место снежное!»

С тех пор в окрестностях это место стали называть Снежное». (Записано в г. Снежном в 2003г.)

Хрестыще

В том месте, где в настоящее время проходит трасса Харьков – Ростов, раньше был Чумацкий шлях. В одном из походов погиб вожак чумаков. И на том самом месте, где сейчас находится село Хрестыще, могилу вырыли чумаки для своего вожака, а над могилой поставили огромный, большущий крест – «хрест». И каждый раз, когда кто-то проезжал мимо этого места, слышалось: «Вот это хрестыще!» Так и появилось название нового образовавшегося на этом месте села – Хрестыще.

Походження інших топонімів

Походження річок і балок

Колись на землі жив змії. Багато він пожер людей, бо дужчого на світі від нього не було. В той час жили Кузьма і Дем'ян – божі ковалі. От задумали вони того змія із світу згубити. Змії поткнувся до них, а вони – в кузню. І заперли залізні двері.

Змії і каже:

- Кузьма, Дем'яне, божі ковалі, відчиніть, а то я ковтну вас із кузнею!

Ті відповідають:

- Коли ти силу маєш, то пролижи двері, а ми тоді сядемо на язика – і ковтай.

Змій лиже, а ковалі гріють та Й гріють залізо та готують кліщі. Пролизав змій двері, висунув язик. Кузьма та Дем'ян – кліщами за той язик! І почали гатити молотами. Заморили змія, запрягли в плуг, що на дванадцять пар волів, і давай орати.

Орали степ уздовж і впоперек. І скільки змій не просив, - не давали йому ні їсти, ні пити.

- Буде з тебе того жиру, - кажуть, - що відкохав на людях!

- Ну, - каже змій, - коли так, то перед страшним судом освічу я своїм жиром увесь світ!

Чи довго ще орали, чи ні – дійшли до моря. Змій у море і давай згарячу пити. Пив, пив – випив усе море і лопнув.

Кузьма та Дем'ян узяли та й закопали того змія під горою.

Бог його знає, коли це в світі було. А ось небагато років тому полився гас із тієї гори. Цебто і кінець світу близько. В слободах і тепер не всякий світить гасом, бо він нечистий...

Кузьма та Дем'ян поки не заморили змія, орали глибоко – потекли ріки, а як заморили, орали мілко – і стали балки.

Так от звідки взялися по степах річки та балки.

Легенда об Азовском море «Золотой перстень»

Когда-то, давным-давно, в небольшом селе на берегу безымянного моря жила девушка Аза. Была

она очень красива. Однажды Аза гуляла по берегу моря и встретила парня из соседнего села. Молодые люди полюбили друг друга с первого взгляда. Каждый день встречались они на берегу, на месте, где впервые встретились.

Но неожиданно началась война. Юноша ушел воевать и оставил на память девушке Азе золотой перстень. Он сказал, чтобы берегла она это кольцо, а ежели потеряет, то это будет доказательством ее неверности.

Прошло несколько лет. Аза очень скучала за своим возлюбленным и как зеницу око берегла кольцо. Но случилась беда: однажды девушка пошла к морю и случайно упустила перстень в воду. Аза долго искала подарок любимого, выбилась из сил, но не смогла его найти. Тогда от отчаяния девушка утопилась. Люди, узнав о случившемся, безымянное море, возле которого жила Аза, стали называть Азовым, а потом и Азовским. (Записано в г. Мариуполе в 1998г.)

Легенда про блакитнооку Річку та гранітного Велетня

Перлиною засушливого Донецького краю вважається річка Кальміус. В давнину називалась вона Калі. Мовою народів, що жили на її берегах, це означало «Золота». На рівнині Кальміус виглядає тихою степовою річкою, але там, де на шляху до моря річка проривається крізь відроги Кристалічного щита земної кори, це гірська річка, яка стрімко несе свої води серед гранітних скель, що нагадують фортечні замки та загадкові фігури.

У прадавні часи жили в донецьких степах величезні багатирі – молодий Кряж та древній гранітний велетень – Щит. Багатий був Кряж, нелічені мав підземні скарби. Але понад усе дорожив Кряж своєю донькою – блакитноокою Річкою, кличучи її Кальміус («Золотою»).

Народилася Річка на яскравих схилах Кряжу, де набиралася краси із чистих джерел. Щедро дарував їй Кряж свої глибинні підземні води, одягав у зелене вбрання лугів, не скупився на прикраси. Радувала всіх красуня Річка, котилася в зелених берегах, але ніяк не могла знайти заповітного шляху до Синього моря. Перешкодою був гранітний Велетень щит.

У пошуках моря покинула Річка батьківські краї. Й там, де ступала вона на землю Велетня, залишила невеликий водоспад, він і донині дзюрчить на радість людям. Непростою була її дорога:

обминаючи кургани і пагорби, долаючи кам'яністі пороги, робила Річка круті повороти. Якщо з неба глянути на русло річки, видні виписані її плином літери невідомого алфавіту.

Гранітний Велетень лежав біля моря споконвіку. Від самого створення землі. Йому набрид нескінченний час і він уже давно не бачив нічого, що могло б його порадувати. І раптом весело й невтомно торкнулася Річка своїми хвилями гранітів Велетня. І пом'якшало його кам'яне серце. Відкрив він для неї свій заповітний розлам у гранітах, через який лежав шлях до моря.

Гарною була юна Річка між гранітними берегами. Полюбив Велетень веселу блакитнооку красуню, подарував їй діамантові сережки – це були дві кімберлітові трубки. Наряджав Велетень красуню й у золото (із брил, пронизаних золотими прожилками). А вона гралася блискучими камінцями, перекочувала їх по дну.

На радість своїй Річці Велетень звів на її берегах скелі, схожі на фортеці й вежі, поставив загадкові кам'яні фігури. Зі свого чудо підземелля розклав для неї по берегах дороги прикраси. Й понині люди нерідко знаходять на берегах скам'янілі корали, великі сині й зелені кристали флюоритів та прозорі фіолетові аметисти.

І через мільйони років вони разом – гранітний Велетень та весела красуня Річка.

І назвали річку Вовчою

В Красноармійському районі бере початок річка Вовча, поблизу Павлограда віддає свої води Самарі, а вже та несе їх до Дніпра. Багато хто чув про неї, але, мабуть, менше людей знає, звідки пішла ця назва.

По одній легенді «річка Вовча прозвана від того, що колись біля неї у тернах і в цих степах плодилася сила вовків».

Власне, близьке походження назви цієї річки викарбуване і на пам'ятнику вовчиці, що стоїть зі своїм потомством, котре поприщулювало вуха, біля джерела. Із тексту на пам'ятнику можна довідатися, що згідно з легендою, *на цьому місці колись вовчиця рила собі нору. Коли хижак уже закінчував своє заняття, з нори хлинула вода. Звідси і пішла назва колись повноводної річки.*

Стара Ковалиха

Є у Красноармійському районі на кордоні з Дніпропетровською областю чарівний куточок, де протікає річечка, що впадає у річку Бик, яку в народі називають Стара Ковалиха. В основі цієї назви слово «коваль». Найвірогідніше серед перших поселенців на берегах цієї річечки був козак на прізвище Коваль, чи просто селянин, який володів цим ремеслом. Форма «Ковалиха» виникла як більш звична до річних назв жіночого роду. Про

походження гідроніму Стара Ковалиха існує така легенда:

Задовго до виникнення села на березі цієї річечки жила вдова коваля, або, як називали її козаки, стара ковалиха. Пізніше тут поселилися два відставних козаки, які прийшли сюди із Запорізької Січі. Поступово на мальовничому березі серед густих верб (це місце досі старожили називають «Верби») стали з'являтися нові хати. Це село згодом назвали Сергіївкою, а річечку на згадку про вдову, яка колись жила тут, - Старою Ковалихою.

Журавка

До числа річок із прозорою назвою належить і Журавка (притока Казенного Торця). В основу назв малих річечок лягають особливості місцевості, де вони протікають. Погодьтеся, що красиво звучить версія, що колись береги цієї водойми облюбували журавлі. Звідси і ласкава назва – Журавка – Журавлина ріка.

Колись у тамтешніх місцях справді було чимало струмків, невеликих озер з прохолодними джерелами, де водилося багато риби. Тому у плавнях залюбки гніздилося птаство, яке виводило тут своє потомство.

Через це на світанку вся округа пробуджувалася від багатоголосного пташиного співу. А по вечорах свої концерти влаштовували жаби, які замовкали лише тоді, коли поночіло.

Серед цього дикого птаства красою і своєю поведінкою виділялася пара журавлів. Журавель ніжно кохав свою журавку, безстрашно оберігав спільне гніздо, де вони висиджували яйця та годували жовторотих пташок, навчали їх літати.

Перші поселенці у цих місцях звернули увагу на цю пару. Особливо люди захоплювалися вірною подругою журавля – Журавкою. На її честь і річку назвали. Хоч на старих картах, задовго до виникнення хутора, ці місця позначалися, як батрак Журавльова.

Река Миус

Название реки Миус одна из легенд связывает с паном. Его владения когда-то находились возле этой речки, которая «завивалась гадюкою».

По утрам пан выходил осматривать свои владения.

У пана были длинные и завитые усы, и однажды, когда он стоял возле речки и крутил на палец ус, он сказал:

- Эта речка похожа на мой ус - такая же непокорная и извилистая.

С того момента эту речку так и назвали – Миус».
(Записано в пос. Лиманчук г.Снежное в 2004г.)

Ольгинский ставок

В Кутейниково? Донецкой области Амвросиевского района, рядом находится совхоз «Металлист», там есть ставок, носит он название Ольгинский. Ставку уже больше двухсот лет. История его такова:

Когда-то очень давно там жил помещик, у него была дочь Ольга. Рядом с помещьем была красивая долина, и там было много родников. Помещик родники расчистил, и на месте оврага образовался большой, глубокий, красивый ставок. Но дело в том, что эти родники были как омуты, и в ставке их было очень много. Вода холодная, ставок глубокий. И вот так случилось, что девушка Ольга утонула. Вот с тех пор ставок носит название Ольгинский.

Кам'яні могили

Урочище «Кам'яні Могили» — це гірська країна в мініатюрі. Вона вражає контрастує з навколишніми степами своєю величною монументальністю. Тут можна побачити цілу купу природних скульптур і витворів з каменю, які сприймаються як фантазії художників. Є невеликі гроти, мальовничі долини і ціла низка казкових краєвидів. Саме тут, в джерелах, виявлена найсмачніша вода в Приазов'ї. Ця місцевість бадьорить і заряджає цілющою енергетикою, чарує

незрівняними ароматами і незайманістю степових трав.

Про територію заповідника існує декілька дуже цікавих легенд. Одна з них говорить про те, що колись на місці цієї «гірської країни» було розташоване велике місто зі своїм королівством. Але за якихось обставин злий чаклун зачарував його. Існує спосіб, як розчарувати це місто, але й досі ніхто з людей так і не зміг цього зробити.

Летів, якось, Нечистий над Дніпром. Дивиться на його спокійну широку гладінь, на людей, що плавали на човнах, на рибалок, і серце його чорне затіпалося від злості:

- Іч, як влаштувалися... Не годиться, не по-моєму...

І надумав Нечистий дошкулити людям. Коли настала ніч, узяв ряднину і полетів за море, на високі гори.

Набрав там каменю дикого, повернув до Дніпра і висипав.

- Знатимете мене!.. Загачу всю річку камінням.

Того разу, вже перед святом, він набрав породи більше звичайного. Летить, ледь тримає своїми кігтями ряднину. Десь внизу голосно закукурікав півень. Лапа Нечистого здригнула, один кінець ряднини вислизнув, і каміння полетіло вниз, упало серед степу. З того часу і бовваніють там ці темні громаддя дикого каміння, подібні до степових могил. Люди назвали їх Кам'яними Могилами. (М.Янко)

Ведмідь-могила

Неподалеку від села Благодатне Волновахського району знаходиться Ведмідь-могила.

Старі люди було розказують, що з'явилися на цій могилі гроші. Тільки-но стануть було люди копати вночі, то ведмідь зіпнеться на задні лапи; йде на людей і реве. Звісна річ, видима смерть страшна, то люди і тікають.

Від того і названа вона Ведмідь-могилою.

Легенда о Хомутовской степи

Когда-то жил великий волшебник Хомут, который решил украсить ту землю, на которой жил.

Махнул одной рукой – выросли деревья, кустарниками, травы, цветы. Махнул другой – появилось море, а в нём вода чистая, кристальная. Поднял обе руки вверх – прилетели птицы, набежали звери, приплыло много рыбы. Обрадовались этому люди: танцевали, пели, смеялись.

Только Хомут был невесел. Плохо ему стало. Вдруг он пошатнулся и упал. Зашумела серебряная трава, разбушевалось море, раскричались птицы, собрались люди. Решили они похоронить мудрого Хомута с большими почестями. А то прекрасное место, которое создал добрый волшебник, назвали Хомутовской степью. Сейчас здесь можно увидеть

необычайную красоту: кусты калины протягивают к солнцу свои ветви, радуют глаз цветы, шумит, волнуется ковыль.

Недаром в народе говорят, что всё прекрасное создаётся от искренней, чистосердечной любви к прекрасному. (Записано 1999г. в г. Торезе).

Гора Карачун

Було це ще тоді, коли ця місцевість знаходилася в Дикому полі. Біля високої гори, недалеко від торгового шляху, поселився боярин Карачун зі своєю ватагою.

Звик боярин до легкого життя. Потягнуло його на новому місці к наживі. Зайнявся Карачун розбоєм. Не стало від нього життя ні купцям, ні місцевим мешканцям.

Багато добра награбував Карачун зі своїми поплічниками. Біля підніжжя гори – терем розкішний із світлицями просторими побудував, а глибоко в горі заховав волову шкуру, наповнену золотом та коштовним камінням.

Дізнався цар про боярина опального, звелів військо на нього напустити.

Холодна осінь стояла на відході. Якось надвечір, коли під горою зібралася вся бояринові ватага, з'явилися воїни цареві, оточили їх. Під час сутички боярина вбили. От із того часу гору ту і звать Карачун.

Сторожова могила

Сторожова могила – острівець козацького степу в оточенні полів. Пряні запахи чебрецю, шавлії, душиці та інших трав відчуваєш уже на підході до кургану. Здавна Сторожову могилу оточували легенди та повір'я. Пов'язані вони як із самим похованням кочівників, так і з історичними переказами, які дійшли до нас із глибини століть.

Ще під час Івана Грозного її уподобали якись брати-розбійники, які чинили лихі набіги на обози, що проїжджали по одному з відгалужень знаменитого Муравського шляху.

Захопивши, наприклад, гончарний обоз, вони заради потіхи розбивали своїми шаблями вантаж горщиків. В останній уцілілий кидали золоту монету і вручали його остовпілому власнику.

Так це було чи ні – можна тільки гадати. Чимало історій пов'язано і з кам'яною бабою – культовою скульптурою, встановленою кочівниками на вершині кургану. Казали, що, порушивши спокій цього ідола, винуватці потім відчують всілякі біди та нещастя.

2. Шахтарські легенди

Різні легенди ходили серед шахтарів. Ось одна з них.

Віддана дружба

Ця легенда шахтарського краю ходить від шахти до шахти з давніх-давен. І ніхто тепер не знає, на якій шахті сталася ця подія. Одні говорять, що вона була на Щербинівському руднику, інші — що на Рудченківці, ще інші — що в Горлівці на шахті «Кочегарка».

Колись вугілля, добуте у виробці, шахтар-саночник відтягав до того місця, звідки його подавали «на-гора». Насипав шахтар вугілля у дерев'яний ящик-сани, впрягався у ланцюгову шлейку і надриваючись, повільно, на четвереньках, посувався вперед. Важка була та шахтарська робота...

Згодом роботу саночника замінили конем. Опускали коня в шахту і він там у темряві жив довгий час і разом з коногоном вивозили з забою вугілля.

В одній із шахт працював молодий коногон разом із сильним конем. Весь довгий день тягали вугілля, а під кінець роботи так втомлювались, що важко було зрозуміти, хто кого веде і підтримує, чи коногон коня, чи він коногона. І обидва в той час були вдячні один одному. Коногон висловлював вдячність коню, а той міг відповісти тільки тихим іржанням.

Старів коногон, старішав слабшав кінь... Прийшов час і коногону сказали, що кінь кволий, його треба вивезти з шахти. Старий коногон доводив, що вони ніколи не підводили і не підведуть... Та рішення було прийняте... В останній раз пішов коногон із своїм другом на роботу і більше їх ніхто не бачив... І ніхто не знає до цього часу. Мабуть, пішли вони в покинуті виробки. І людям довго ще вчувалося, що з глибини шахти чується жалібно іржання коня... То була вірна дружба. І кожен шахтар знає, що найцінніше у шахтарській справі — віддана дружба.
(М. Янко)

Легенди про доброго Шубіна

Шахтарі вірили в існування якоїсь непідвладної людині підземній силі, яка може згубити, а може пощадити, допомогти і принести щастя.

Так з'явилися легенди про Шубіна. Шубін — дух або хазяїн шахт, володар підземних скарбів. Зазвичай добрий, але може бути й лихим. Легенда про Шубіна поширена переважно у шахтарських селищах Донбасу.

За однією версією, Шубін — загиблий шахтар. За іншою — гірничий майстер, який працював наприкінці ХІХ ст. на одній із шахт у Донбасі. Він мав дар передбачувати обвали і викиди метану. Тому перед кожною зміною майстер спускався у шахту і, якщо відчував щось недобре, попереджав про небезпеку. Відтак цим ім'ям шахтарі назвали

шахтний дух, який приходять до них на допомогу у небезпечну годину.

* * * * *

Розповідають, що Шубин був робочим на одній із шахт в царські часи. Умови праці були важкими, а оплата мизерна, от і вирішили шахтери влаштувати забастовку. Одним із її організаторів і був некто Шубин. Коли протест цей подавили, Шубина, щоб іншим неповадно було, заковали в кандали і прибили, а коли через кілька днів прийшли за труном, то кандали були цілі, а в них нікого не було. З тих пор говорять, що ходить дух доброго Шубина і допомагає шахтерам.

* * * * *

Був якийсь чоловік, керівник шахти. Говорять, він був дуже добрий. І ось однієї раз він спустився в ствол, щоб оглянути шахту, і заблукав. І з тих пор його ніхто не бачив. Є таке повір'я, що його призрак ходить по шахтах і всіляко захищає. І якщо у шахтера в забої щось трапиться, то він вірить, що добрий Шубин йому допоможе і виведе з небезпечної зони.

* * * * *

Был такой главный инженер на шахте, очень хороший человек, который всегда помогал рабочим людям. И однажды, когда рабочие опустились в забой в шахте, он, ну, почувствовал по своему опыту, что сегодня люди могут погибнуть, и опустился в шахту. Когда он опустился в шахту, произошёл выброс метана, произошло сближение пластов, и начали погибать люди. И он, чтобы спасти людей, отдал свою, как говорится, душу, высшим силам, чтоб спасти людей. Эти люди вышли из шахты. С тех пор предупреждает Шубин людей об опасности. Люди выходят и говорят, что это нас спас добрый Шубин.

Легенди про лихого Шубіна

В шахте был хозяин — Шубин. Иногда он может очень помочь человеку, а другой раз осердится и выгонит из шахты. Как только выйдет последняя клеть с народом, он седым стариком садится в нее и спускается в шахту. После этого шахта обязательно окажется затопленной. А то бывает он в виде человека-невидимки, дает заработать очень много: помогает гонять вагонетки с углем.

Был случай такой с одним шахтером в Грушевке.

Как-то под рождество этот шахтер так кутнул, что все до копейки пропил. Наутро пришел к подрядчику: так мол и так, деньги нужны, опохмелиться не на что. Подрядчик в насмешку предложил ему полезть в шахту и выкрутить зарубанный уголь. За это обещал уплатить ему, как только он выедет на-гора и скажет, сколько выдал угля.

Шахтер был парень не из робких, согласился.

Когда он спустился в шахту, то в камере рудничного двора увидел седого старика с крючком в руках, каким таскают вагонетки.

- Добро пожаловать! — проговорил старик. — Скучновато было мне, не с кем пошутить...

Парень поглядел на старика и подумал: «Это новый штопорной». Прошел к вагонеткам, отсчитал десяток.

- Дедушка, я буду работать, а ты не посчитай за труд — наведайся. Может, что случится со мной. — И погнался по откаточному свои вагонетки.

Прошел час. Парень натягал на вокзал угля вагонетки на четыре, и только нагрузил первую вагонетку, слышит: кто-то идет. «Кха-кха», кашляет в ходу.

- Ну, что, парень, как дело? — спрашивает старик. — Есть уголек?

Тут парень заметил: что-то ярко горят глаза у старика.

- Есть немного, — ответил он старику.

- Вижу, — сказал тот. Ну, вот что: ты грузи, а я потихоньку гонять буду в откаточный.

Парень согласился, и началась работа. Не управится он вагонетку нагрузить, а старик уж гонит пустую. Дрожь стала пробирать парня, а старик торопит:

- Давай, давай. Я помогу тебе. Сорок вагонеток нагрузил парень. Тогда старик говорит:

-Ну, теперь посмотри, что осталось в лаве.

Парень полез по лаве, видит — весь уголь отбит.

Сколько пробыл парень в лаве — не известно, а когда вылез и вышел на откаточный, то все было заставлено вагонетками. Волос дыбом стал у нашего шахтера.

Когда он стал входить в казарму, его встретили друзья:

- Парнище, где ты был? Зачем голову намазал белым?

Человек-то, оказывается, седым стал. Дошел в казарме до нар, упал вниз лицом и уснул.

На другой день, рано утром, он постучал к подрядчику, получил с него двенадцать рублей и ушел.

С тех пор этого молодца никто и никогда не видел в Грушевке.

* * * * *

Было это давным-давно, ещё при царе. Тогда в донецких степях только-только появились первые шахты. Были они совсем не такие, как сейчас. Уголёк рубили обушком, лопатой грузили на вагонетку, вагонетку человек тащил на четвереньках за собой к штреку, по штреку к шурфу вагонетки доставляли кони, потом уголь поднимали бадьями на-гора. Очень тяжёлой и опасной была работа первых шахтёров.

Далеко шла от донецких степей дурная слава об этой нелёгкой, но лучшей других оплачиваемой работе. И съезжался к шахтам на наём бедный рабочий люд. Богатеи — хозяева шахт — радовались. Рабочих рук всегда в избытке, есть из чего выбрать.

Но была на старых шахтах в те времена такая подземная специальность, на которую не всегда

находился работник. И оплачивалась она дорого — десять золотых рублей, и работы той было на полчаса, и случись что, родня шахтёра большие деньги за пострадавшего получала. А шли на эту работу самые отчаянные сорвиголовы, которым смерть, что сестра. Специальность эта называлась поджигатель. Перед спуском смены поджигатель натягивал на себя побольше всякого мокрого тряпья, закутывал поплотнее голову и лез с факелом в шахту. Там он поджигал накопившийся угольный газ. Не однажды, бывало, смена находила поджигателя мёртвым и выносила его на поверхность. У шахтёров обычай был такой — если погибнет кто под землёй, его обязательно на-гора подымали, чтобы похоронить по-человечески.

Работал в те времена на донецких шахтах поджигателем некий Шубин. Лихой был человек. Никого и ничего не боялся. Только однажды полез он очередной раз в шахту поджигать газ, да и погиб там под завалом. Хозяева шахты подсчитали, что, если откапывать Шубина, то это выйдет им дорого. И стали уговаривать семью покойника вместо тела взять деньги. Семья большая была, а без кормильца на что жить? Подумали, подумали, что уж от покойника проку, да и взяли деньги. Только с тех времен и по сей день из поколения в поколение слышат шахтёры, как гремит в стенах камнями Шубин. Обозлился-де на людей. То выброс устроит, то обвал. Всё товарищей себе ищет.

(«Легенду о болотном газе» див. покажчик «Таємничий відгук давнини»).

Список використаної літератури:

1. Бій з печенігами; Так і назвали; Походження річок і балок; Кам'яні могили : Легенди // Легенди Донеччини / Зібрав і упорядкував М.Янко . – Дружківка, 1995 . – 119 с.
2. Бобир А. Сторожова могила : Легенди та бувальщини землі Донецької // Донеччина . – 2005 . – 24 червня . – С. 11
3. Винниченко О. І назвали річку Вовчою : Легенди та бувальщини землі Донецької // Світлиця: додаток до Донеччини . – 2003 . – 19 вересня . – С. 2
4. Де бере чумаків біс: Легенда // Донбас . - 1994 . - № 1-6 . – С. 26-27
5. Добрый Шубин. Правда и вымысел шахтерского эпоса // Позакласний час . – 2010 . - № 1 . – С. 67-68
6. Донеччина. Перехрестя цивілізацій. Кн. 1 / Упорядн. В.І.Мозговий . – Донецьк: Діапринт, 2007 . – С. 19, 74, 85, 87, 97.
7. Доценко Ю. Якби каміння говорило... //Донеччина . – 2009 . – 9 березня
8. Иванов А. Донбасс легендарный... // Донецкий кряж. – 2006 . - № 43 . – С. 5
9. Кам'яні могили: Природні чудеса землі Донецької // Позакласний час . – 2010 . - № 1 . – С. 64
10. Легенда об амазонках // Шкільна бібліотека . – 2003 . - № 5 . – С. 97-98
11. Ледняк Ю.В. Идеино - художественные особенности топонимических преданий Донбасса

12. Луковенко С. Ковалиха: Легенди та бувальщини землі Донецької // Донеччина .- 2005 .- 24 лют. – С.3
13. Оліфіренко В. Донеччина в усній народній творчості // Донбас . – 1993 .- № 5 . – С. 14-18
14. Оліфіренко В. Донеччина в усній народній творчості // Донбас . - 1994 .- № 1-6 . – С. 13-22
15. Оліфіренко В. Донеччина в усній народній творчості // Донбас . - 1994 .- № 1-6 . – С. 13-22
16. Песни и сказы Донбасса . – Донбасс,1960 . – 345 с.
17. Савур-могила // Позакласний час . – 2010 . - № 1 . – С. 61
18. Сергеева В.А. Легендами воспетый край: Библиотечный урок // Шкільна бібліотека . – 2002 . - № 7 . – С. 104-105
19. Таємничий відгук давнини : Фольклор Донбасу . Вип. 2 . – Краматорськ .
20. Хімченко В. Річка та велетень : (Легенда про річку Кальміус) // Донеччина . – 2007 . – 27 листопада . – С. 3; Донеччина . – 2009 . – 24 лютого
21. Центр духовної культури Донбасу: (Про Миколаївську церкву) //
22. Шептуха В. Дума про Святі гори // Світлиця: Додаток до Донеччини . – 2003 . – 5 грудня
23. Шубин : Російський фольклор Донбасу // Донбас . - 1994. - № 1-6 . – С. 30-31
24. Янко М. Віддана дружба: Легенди Донеччини // Українська культура . – 2004 . - № 9 . – С. 40